

KS. KRZYSZTOF GONET

KOMPUTERYZACJA BIBLIOTEK I MOŻLIWOŚCI JEJ WPŁYWU NA PROCESY GROMADZENIA KSIĘGOZBIORÓW W BIBLIOTEKACH KOŚCIELNYCH. ZARYS PROBLEMATYKI

Obecna nasza Konferencja poświęcona jest procesowi gromadzenia w bibliotekach kościelnych. W moim wystąpieniu należałoby pokazać możliwości komputeryzacji tych procesów. Pełne przedstawienie tego problemu napotyka jednak na zasadnicze trudności. Pierwsza z nich to fakt, że w Polsce (o ile mi wiadomo) nie wdrożono jeszcze w żadnej bibliotece komputerowego programu dla procesów gromadzenia, nie tylko w bibliotekach kościelnych. Druga przyczyna to charakter tego problemu. Trzeba go rozpatrywać na tle komputeryzacji całej biblioteki, a więc na szerszym tle zintegrowanych, komputerowych systemów dla bibliotek.

W tym wystąpieniu chciałbym pokazać najpierw obecny stan komputeryzacji bibliotek kościelnych w Polsce, omówić pokrótce sens i zakres zintegrowanych komputerowych systemów bibliotecznych, a dopiero w trzeciej części spróbuję opisać jak wygląda skomputeryzowany proces gromadzenia zbiorów oraz pokażę jego konsekwencje. Na zakończenie przedstawię aktualny stan komputeryzacji Biblioteki Seminarium Duchownego w Warszawie.

1. Stan prac nad komputeryzacją bibliotek kościelnych

Prace nad komputeryzacją w bibliotekach kościelnych są już prowadzone od wielu lat. W kilku bibliotekach usprawniono dzięki temu druk kart katalogowych (Biblioteka Seminarium Duchownego w Łodzi oraz Biblioteka Pisarzy Ojców Jezuitów w Warszawie jako pierwsze w ten właśnie sposób wykorzystywały komputery): Mamy też biblioteki, które od wielu lat budują prawdziwe komputerowe bazy danych (katalogi). Szczególnie zasłynął tu Kraków: ponad sto tysięcy opisów ma komputerowy katalog ks. Ludwika Grzebienia w Bibliotece Pisarzy Ojców Jezuitów w tym mieście, a kilkadziesiąt opisów ma katalog ks. Czesława

Michalunio w Bibliotece Wydziału Filozoficznego Ojców Jezuitów. Również w Krakowie istnieje komputerowy katalog czasopism Biblioteki Papieskiej Akademii Teologicznej przygotowany pod kierunkiem ks. dyrektora Jana Bednarczyka, oraz tworzony od ponad czterech lat komputerowy katalog Biblioteki Ojców Benedyktynów w Tyńcu.

Problematyka komputeryzacji pojawiła się na forum Konferencji ABMK już w roku 1981, w wystąpieniach ks. Kazimierza Marciniaka pt. „Biblioteka teologiczna jako centrum informacji i dokumentacji”¹ oraz p. Karola Klauzy o klasyfikacji literatury teologicznej². Na konferencji ABMK w roku 1987 temat powrócił w wypowiedzi p. Krystyny Gąsowskiej i p. Karola Klauzy: „Informacja i dokumentacja w naukach teologicznych”³, a swoje pełne, samodzielne naświetlenie znalazł w referacie p. Marii Wrocławskiej: „Możliwości komputeryzacji biblioteki”⁴. Wspominam o tych wypowiedziach, aby pokazać ciągłość naszych prac nad komputeryzacją bibliotek kościelnych. Na szczególną uwagę zasługuje referat Marii Wrocławskiej - informatyka i bibliotekarza z Biblioteki Seminarium Duchownego w Łodzi. Referat ten do dziś prawie nic nie stracił na swojej aktualności i w postaci nadbitek, czy kserokopii mógłby stać się podstawowym podręcznikiem dla bibliotekarzy rozpoczynających prace nad komputeryzacją. Z tego właśnie referatu pragnę zacytować kilka postulatów, aby pokazać potem ich obecną realizację. Pani Maria mówiła wtedy: „Komputeryzacja bibliotek jest warunkiem ich dalszego istnienia w społeczeństwie, ponieważ biblioteki niesprawnie działające, powoli dostarczające informacji bibliotecznych i bibliograficznych staną się martwe, stracą czytelników, będą żyły tylko dla siebie”⁵. Po omówieniu możliwości jakie daje komputer jako nowe, wygodne narzędzie pracy bibliotekarza, prelegentka stwierdziła: „...wobec takich perspektyw warto rozpocząć naukę i przygotowania do automatyzacji naszych bibliotek. Stoimy w miejscu, a to znaczy, że cofamy się w stosunku do szybkiego postępu w innych krajach i stajemy się bezradni wobec eksplozji informacji w świecie [...] Nie możemy bowiem dopuścić, aby przyczyna opóźnień i zacofania tkwiła w nas samych”⁶.

¹ K. Marciniak, *Biblioteka teologiczna jako centrum informacji i dokumentacji*, ABMK 44:1982, s. 39–46.

² K. Klauza, *Z doświadczeń w zakresie klasyfikacji literatury teologicznej w Bibliotece Uniwersyteckiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, ABMK 44:1982, s. 72–80.

³ K. Gąsowska, K. Klauza, *Informacja i dokumentacja w naukach teologicznych*, ABMK 56:1988, s. 157–162.

⁴ M. Wrocławska, *Możliwości komputeryzacji biblioteki*, ABMK 56:1988, s. 147–156.

⁵ Tamże, s. 147.

⁶ Tamże, s. 156.

Przytaczam, te tak gorąco wypowiedziane postulaty z radością, że zostały one zrealizowane, co nieczęsto się zdarza w naszej rzeczywistości. W ostatnim czasie prace nad komputeryzacją bibliotek kościelnych zostały poważnie zintensyfikowane. Jest kilka czynników, które pozytywnie wpłynęły na rozwój tych prac. Przede wszystkim bardzo szybki rozwój możliwości komputerowych, komputery personalne XT, AT i coraz wyższej klasy o obniżających się cenach i coraz większych możliwościach w zakresie pojemności pamięci dyskowych. Poza tym powstanie w Bibliotece Narodowej bardzo dobrego, polskiego oprogramowania dla bibliotek - MAK, napisanego przez dobrych informatyków Jana Wierzbowskiego i Jerzego Swianiewicza. Komputeryzacja staje się wymogiem chwili w sytuacji, gdy rozpoczęto też bardzo konkretne, poważne prace nad komputeryzacją wielu bibliotek państwowej sieci na czele z pracami wdrożeniowymi amerykańskiego, zintegrowanego systemu komputerowego VTLS w Bibliotekach Uniwersytetów w Warszawie, Krakowie i Gdańsku oraz w Bibliotece krakowskiej AGH.

Kolejny, nowy etap naszych prac nad komputeryzacją bibliotek kościelnych rozpoczął się 24 czerwca 1991 r. na Konferencji na ten temat, która odbyła się w Seminarium Duchownym w Warszawie na Bielanach z polecenia przewodniczącego Komisji do Spraw Nauki Katolickiej Episkopatu Polski ks. kardynała Franciszka Macharskiego. Jej celem była wymiana informacji na temat dotychczasowych prac i osiągnięć z zakresu komputeryzacji bibliotek kościelnych i określenie stanu rozwoju tych prac. Konferencja była też okazją do zaprezentowania nowego oprogramowania MAK, o którym już wcześniej wspominałem. Oprogramowanie to zostało wdrożone w Bibliotece Seminarium Duchownego w Warszawie, gospodarza tego spotkania.

Zaproszenie na konferencję stało się pewnego rodzaju ankietą. Oczywiście ankietą niepełną, o ile mi wiadomo, nie wszystkie biblioteki pracujące na komputerach były obecne na Konferencji, choć staraliśmy się zaprosić wszystkie biblioteki kościelne. Na rozesłane ok. 120 zaproszeń odpowiedziało 48 bibliotek kościelnych biorąc udział w Konferencji. W obradach uczestniczyli także przedstawiciele 14 bibliotek i instytucji świeckich.

W wyniku tej „ankiety” dowiedzieliśmy się, że w Polsce prawdopodobnie tylko 8 bibliotek kościelnych posiadało wtedy komputery i wykorzystywało komputerowe systemy oprogramowania bibliotecznego. Następujące biblioteki przedstawiły na Konferencji swoje dotychczasowe prace i osiągnięcia:

- Biblioteka WMSD w Warszawie (wdrożony system oprogramowania „MAK” z Biblioteki Narodowej) - ks. Krzysztof Gonet
- Biblioteka Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie - ks. Jan Bednarczyk

— Biblioteka Wydziału Filozoficznego Księży Jezuitów w Krakowie — ks. Czesław Michalunio

— Biblioteka Liceum Ogólnokształcącego Księży Pijarów w Krakowie — p. Marta Dudek

— Biblioteka Opactwa Ojców Benedyktynów w Tyńcu — o. Włodzimierz Zatorski

— Biblioteka Ojców Franciszkanów w Katowicach — br. Sergiusz Bałdyga

— Biblioteka Instytutu Tomistycznego OO. Dominikanów — p. Jarosław Deminet (twórca systemu).

Treść przedstawionych przez te biblioteki komunikatów potwierdziła pilną konieczność rozpoczęcia prac nad jednolitym systemem komputerowym dla polskich bibliotek kościelnych, gdyż każda z tych 8 bibliotek szła własną drogą, różną od innych. Poza tymi bibliotekami jeszcze kilka posiadało komputery, ale do tego czasu nie wybrały jeszcze i nie stosowały żadnego oprogramowania. Z dyskusji na tej konferencji wyniknęły następujące wnioski:

1) wszystkie biblioteki widziały konieczność budowy jednolitego systemu komputerowego bibliotek kościelnych w Polsce co może dać w przyszłości wiele korzyści, np. możliwość tworzenia komputerowych katalogów centralnych, komputerowe edycje bibliografii — wspólne opracowanie przez kilka bibliotek bibliografii zawartości czasopism teologicznych, ułatwienie dla czytelników, którzy będą mogli korzystać z takich samych systemów we wszystkich bibliotekach,

2) uczestnicy Konferencji uznali za konieczne zastosowanie systemu zgodnego ze standardami wprowadzanymi przez Bibliotekę Narodową, co umożliwi wykorzystanie oferowanych już przez BN opisów bibliograficznych na dyskie-
tkach komputerowych,

3) w sprawie określenia dalszych kierunków współpracy w tej dziedzinie postanowiono zwołać na dzień 23 września 1991 r. naradę roboczą „Bibliotek wiodących” w której miały uczestniczyć biblioteki KUL, PAT, ATK, Papieskich Wydziałów Teologicznych z Poznania, Wrocławia i Warszawy oraz biblioteki pracujące już na komputerach, które swoje osiągnięcia przedstawiły na pierwszej konferencji,

4) biblioteki stwierdziły pilną potrzebę prowadzenia prac nad „formatem danych” dla komputerowego opisu książki i artykułów z czasopism, nad tworzeniem „kartotek haseł wzorcowych”, których znaczenie rośnie w systemach komputerowych oraz nad tworzeniem „tezaurusu” — słownika haseł lub słów kluczowych do opisu rzeczowego książek z teologii i innych nauk wspomagających,

5) biblioteki stwierdziły też konieczność szybkiego zatwierdzenia „tymczasowego formatu opisu danych bibliograficznych i katalogowych”, który pozwoli na katalogowanie książek bibliotekom już wprowadzającym komputeryzację, aż do czasu sformułowania odpowiednich norm przez Bibliotekę Narodową i Polski Komitet Normalizacji. Brak do dziś norm na kod polskich znaków diakrytycznych w komputerach — stosowane są różne standardy, normy na hasło opisu katalogowego; nie podjęto ostatecznych decyzji o wyborze tzw. formatu wymiennego danych bibliograficznych⁷.

Następnym krokiem obecnego etapu naszej współpracy była „narada robocza bibliotek wiodących” na temat komputeryzacji bibliotek kościelnych, która odbyła się również w Warszawie (23 IX 1991 r.), jako realizacja jednego z postulatów pierwszej konferencji. Uczestniczące w tej naradzie trzynaście bibliotek⁸ podjęło wspólną deklarację stwierdzając⁹:

A. W pracach nad komputeryzacją bibliotek kościelnych konieczne jest zachowanie daleko idącego ujednoczenia aby:

- móc wymieniać doświadczenia i informacje
- nie ponosić niepotrzebnych kosztów na budowanie systemów od początku w każdej bibliotece osobno
- móc w przyszłości zbudować jednolity system komputerowy i wspólną bazę katalogową.

⁷ W czerwcu 1993 r. Biblioteka Narodowa podjęła bardzo oczekiwaną decyzję, że przyjmuje format US—MARC jako format komputerowego opisu dokumentów w „Przewodniku Bibliograficznym” oraz we własnych katalogach. W tej sytuacji Biblioteki FIDES rozpoczynają pracę nad dostosowaniem swoich baz do tego formatu.

⁸ Biblioteki uczestniczące w naradzie na temat komputeryzacji bibliotek kościelnych w Warszawie na Bielanach w dniu 23 września 1991 r.:

- Biblioteka Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego
- Biblioteka Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie
- Biblioteka Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie
- Biblioteka Papieskiego Wydziału Teologicznego w Poznaniu
- Biblioteka Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu
- Biblioteka Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie
- Biblioteka Papieskiego Wydziału Teologicznego i Seminarium Duchownego w Warszawie
- Biblioteka Filii KUL w Stalowej Woli
- Biblioteka Seminarium Duchownego w Łodzi
- Biblioteka Seminarium Duchownego w Tarnowie
- Biblioteka Wydziału Filozofii Ojców Jezuitów w Krakowie
- Biblioteka Pisarzy Ojców Jezuitów w Warszawie
- Biblioteka Opactwa Ojców Benedyktynów w Tyńcu

⁹ Narada kościelnych bibliotek wiodących, „Pismo Okólne. Biul. Inform. Biura Prasowego Episkopatu Polski” 1991 nr 46, s. 5—6.

B. Jednolitość ta powinna dotyczyć w pierwszym rzędzie struktury zapisu danych w komputerowych bazach katalogowych i bibliograficznych oraz możliwości wymiany danych z baz tworzonych w różnych ośrodkach. Pożądana i wygodna by była również jednolitość oprogramowania tworzącego i obsługującego bazy danych.

C. Biblioteki powołują do istnienia Federację Bibliotek Kościelnych FIDES¹⁰, której celem będzie koordynacja prac nad komputeryzacją prac bibliotecznych oraz dążenie do stworzenia komputerowej sieci bibliotek kościelnych. Wylonione zostało Biuro Federacji w składzie:

Przewodniczący: Ks. dr Tadeusz Stolz (Biblioteka KUL)

Członkowie: ks. Jan Bednarczyk (Biblioteka PAT — Kraków)

ks. dr Tadeusz Fitych (Biblioteka PWT — Wrocław)

ks. mgr Krzysztof Gonet (Biblioteka WMSD — Warszawa)

o. lic. Włodzimierz Zatorski OSB (Tyniec)

Siedzibą Biura Federacji - FIDES została Biblioteka KUL w Lublinie.

D. Uczestnicy Narady zatwierdzili „Tymczasowy format komputerowego opisu danych - opis książki”, który staje się „formatem wymiennym” dla bibliotek uczestniczących w Federacji — FIDES. Jednocześnie uczestnicy powołali Komisję ds. Autorytatywnej Modyfikacji Formatu w składzie:

mgr Maria Wrocławska (Biblioteka WSD — Łódź)

mgr Anna Paluszkievicz (Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie)

mgr Katarzyna Śledzicka-Janowska (Biblioteka KUL)

ks. mgr Krzysztof Gonet (Biblioteka WMSD w Warszawie)

Komisja będzie zbierała sugestie zmian i usprawnień „formatu wymiennego” przekazywanych przez biblioteki wprowadzające zmiany formatu w zakresie lokalnym. Będzie rozważała ich przydatność dla wszystkich bibliotek uczestniczących. Na podstawie tych sugestii oraz stałych studiów nad rozwojem norm bibliograficznych i formatów w innych sieciach bibliotek będzie dokonywała zmian w formacie wymiennym w sposób autorytatywny i zobowiązujący.

E. Biblioteki pozytywnie oceniają funkcjonalność i użyteczność oprogramowania bibliotecznego MAK tworzonego przez specjalistów z Biblioteki Narodowej w

¹⁰ Powstanie Federacji FIDES było również realizacją kolejnego postulatu z Konferencji zorganizowanej przez Ośrodek ABMK przy KUL w 1987 r. W swoim referacie Maria Wrocławska mówiła wtedy: „[...] korzystne jest działanie odgórne — zaprojektowanie systemu zautomatyzowanego dla całej sieci, znacznie trudniej i drożej jest połączyć w sieć biblioteki, z których każda komputeryzowała się na własną rękę, stosowała inny sprzęt i oprogramowanie”, zob. Wrocławska, dz. cyt. s. 156.

Warszawie i zachęcają do jego stosowania biblioteki pragnące uczestniczyć we współpracy Federacji Bibliotek — FIDES.

F. Biblioteki widzą konieczność kontynuowania prac nad formatami dla komputerowego opisu różnych kategorii wydawnictw (czasopisma, artykuły z czasopism i rozdziały z książek, stare druki).

Po tej naradzie Biuro Federacji rozpoczęło negocjacje z Biblioteką Narodową i Spółką LUMENA nad możliwością wprowadzenia promocyjnej, niższej ceny na oprogramowanie MAK. Starania te zostały uwieńczone sukcesem i biblioteki kościelne biorące udział w pracach Federacji FIDES otrzymały do końca 1992 r. możliwość zakupu programu po obniżonej cenie — 4 mln zł. Z tej możliwości skorzystało już wiele bibliotek.

Obecnie 20 bibliotek kościelnych posiada oprogramowanie MAK¹¹. Kilka z tych bibliotek uczestniczyło też w szkoleniach organizowanych w Bibliotece Seminarium Duchownego w Warszawie. Korzystając z obecnego naszego spotkania bibliotekarzy kościelnych na konferencji ABMK, na dzień przed rozpoczęciem naszych obrad tu w Bibliotece KUL odbyła się kolejna narada robocza dla bibliotek Federacji FIDES, które zakupiły oprogramowanie MAK. Celem tego spotkania była wymiana doświadczeń z prac wdrożeniowych oraz wprowadzenie koniecznych ustaleń umożliwiających utrzymanie jednolitości prac. Narada miała też na celu rozpoczęcie prac nad ustaleniem docelowego modelu komputerowej sieci bibliotek kościelnych w Polsce. Biblioteki Federacji FIDES przygotowują się też do rozpoczęcia współpracy z podobnymi federacjami za granicą.

Nawiązaliśmy już wstępne kontakty ze Stowarzyszeniem Amerykańskich Bibliotek Teologicznych ATLA, które publikuje komputerową bibliografię książek i artykułów z czasopism „Religion Indexes”. Ustalamy warunki na jakich moglibyśmy włączać do tej bibliografii opisy polskich artykułów teologicznych.

Konkretnym efektem istniejącej już współpracy w ramach Federacji FIDES, poza wymianą doświadczeń i wspólnymi szkoleniami, jest możliwość wymiany danych katalogowych. Dzięki niej na komputerach w naszej Bibliotece w Warszawie można już dziś przeglądać zawartość katalogów Bibliotek Seminarium Duchownego we Wrocławiu i Biblioteki Ojców Benedyktynów w Tyńcu, a także katalog czasopism Biblioteki PAT z Krakowa.

¹¹ W lutym 1994 r. liczba bibliotek kościelnych pracujących w programie MAK przekroczyła już 50.

Najważniejsze zadania, które stoją obecnie przed Federacją FIDES to sformułowanie docelowego modelu rozwoju komputerowej sieci bibliotek kościelnych oraz prace nad stworzeniem formatu komputerowego opisu poszczególnych typów dokumentów.

2. Sens i zakres zintegrowanego systemu bibliotecznego¹²

Komputeryzacja bibliotek za granicą rozpoczynała się od komputeryzacji poszczególnych procesów. Już ponad dwadzieścia lat temu rozpoczęto prace nad komputeryzacją katalogowania. Były to prace prowadzone na wielkich komputerach o niewielkich jeszcze możliwościach. Pracowano wtedy metodą „wsadową” czyli off-line tzn. dane przygotowane przez pracowników na specjalnych formularzach, zakodowane na kartach perforowanych były wprowadzane do komputera i tam przetwarzane. Szybko jednak zorientowano się, że komputeryzacja pojedynczych procesów przynosi niewielkie korzyści, niewspółmierne z poniesionymi nakładami finansowymi i ludzkiej pracy na etapie przygotowania danych dla komputera. Dalsze prace poszły w kierunku tworzenia systemów zintegrowanych, komputeryzacji kompleksowej obejmującej prawie wszystkie procesy biblieczne. Gdy powstawały pierwsze systemy łączące komputerowe gromadzenie i katalogowanie okazało się jakie korzyści może przynieść taka komputeryzacja. Raz zapisane dane były wykorzystywane wielokrotnie, na kolejnych etapach procesów bibliecznych, w różnych bazach danych, do różnych celów. Były też stale dostępne z różnych stanowisk pracy jednocześnie. Takie możliwości oszczędzają ludzką pracę oraz powodują zmniejszenie niebezpieczeństwa błędów. To wielokrotne wykorzystanie raz wprowadzonych do komputera danych jest istotą systemu zintegrowanego. Optymalnym rozwiązaniem jest wykorzystanie danych, które zostaną przejęte do naszego systemu z innych źródeł — opracowane na wcześniejszym etapie „drogi książki”, np. jeszcze w handlu księgarskim, albo przez którąś z innych bibliotek naszej sieci lub w narodowej centrali bibliograficznej, która zapewnia najlepszą jakość opisu bibliograficznego.

Systemy zintegrowane obejmują wszystkie procesy biblieczne, a więc gromadzenie wraz z bieżącą kontrolą budżetu, katalogowanie (opracowanie) czyli tworzenie katalogów komputerowych (baz danych katalogowych), lub katalogów

¹² Komputerowy system zintegrowany przedstawiony jest obszernie w następujących opracowaniach: M. Grabowska, *Systemy on-line w bibliotekach*, Warszawa (Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego) 1992; E. Dobrzańska-Lankosz, M. Nahotko, *Zautomatyzowane systemy biblieczne VILS*, „Bibliotekarz” 1992 nr 2, s. 14—19; K. Gonet, *Metoda opisu warsztatu bibliotecznego dla potrzeb automatyzacji*, „Przegląd Biblioteczny” 1986 nr 2, s. 147—170.

tradycyjnych jeżeli są kontynuowane. Następnie, system zintegrowany obejmuje też specjalny system udostępniania danych dla czytelników tzw. OPAC (Online Public Acces Catalog — katalog dostępny publicznie w trybie konwersacyjnym — on-line) oraz kontrolę wypożyczeń lokalnych i międzybibliotecznych. Specjalny podsystem kontroluje gromadzenie i opracowanie czasopism.

System zintegrowany przynosi najlepsze efekty, gdy integracja obejmuje nie tylko jedną bibliotekę, ale gdy jest integracją na poziomie całej sieci bibliotecznej (systemy kooperatywne). Wtedy wyraźnie odczuwa się oszczędność ludzkiej pracy przy tworzeniu baz danych oraz czasu czytelnika poszukującego informacji. Takie sieci komputerowe istnieją w wielu miejscach na świecie. Przykładem tego są systemy katalogów centralnych bibliotek amerykańskich: OCLC i RLIN, a także europejski system PICA, który jest komputerowym katalogiem bibliotek uniwersyteckich w Holandii.

3. Opis komputeryzacji procesu gromadzenia

Skomputeryzowany proces gromadzenia rozpoczyna się jak w systemie tradycyjnym od przyjęcia dezyderatu. Już ta czynność może być zautomatyzowana. Dezyderaty mogą być przesyłane w formie komputerowej np. z jednostek podległych lub od poszczególnych profesorów. Nawet jeżeli dezyderat jest zgłoszony w sposób tradycyjny, na kartce, pracownik skomputeryzowanego systemu ma możliwość weryfikacji tego zamówienia czyli sprawdzenia prawidłowości jego opisu w komputerowej bibliografii narodowej, lub w komputerowym spisie wydawnictw oferowanych przez handel księgarski. Dla wydawnictw zagranicznych można sprawdzać poprawność opisu z katalogami bibliotek zagranicznych wykorzystując w tym celu komputerową sieć INTERNET. Następnie dezyderat porównuje się z komputerowym katalogiem własnej biblioteki, aby się zorientować czy dana pozycja jest bibliotece potrzebna. Komputerowy katalog w zintegrowanym systemie zawiera też informacje o książkach, które jeszcze nie są w księgozbiorze, ale są już zamówione lub w opracowaniu. Ich opisy katalogowe zawierają informację o tzw. statusie opisu, czyli o stanie realizacji zamówienia lub o etapie opracowania, na którym książka się znajduje. Wielkie sieci bibliotek lub centralne, komputerowe katalogi dają również możliwość sprawdzenia czy dana książka nie została już zakupiona przez inną bibliotekę i czy nie została już wcześniej skatalogowana. Jeżeli tak jest, to po zastanowieniu się czy mimo wszystko kupujemy tę książkę, np. gdy bardzo droga książka zagraniczna jest już w posiadaniu którejś z bibliotek sieci i być może wystarczy wypożyczenie międzybiblioteczne, bibliotekarz może przejąć ten, wykonany przez inną bibliotekę, opis wprowadzając go do formularza zamówie-

nia, które komputer tworzy automatycznie. Taką opis wprowadzany jest też do katalogu z określeniem jego tymczasowego statusu. Jeżeli nie mamy skąd przejąć gotowego opisu, opis ten bibliotekarz tworzy sam. Jest to oczywiście opis skrócony, ale stanowiący już fragment prawdziwego, pełnego opisu. Następnie komputer daje możliwość sprawdzenia stanu budżetu (konta biblioteki) czy jesteśmy w stanie zakupić tę książkę oraz wyszukania najkorzystniejszego sprzedawcy, który na tego typu książki daje np. największe rabaty. Komputer później sam wydrukuje zamówienie wykorzystując bazę adresów wydawców, która jest zawarta w jego pamięci. W przypadku nie dostarczenia książki w terminie, komputer automatycznie generuje monity (oczywiście, po określonym przez pracownika czasie), których tekst przy kolejnych monitach może być coraz bardziej „naglący”.

Gdy książka zostanie dostarczona, pracownik poprzez numer zamówienia powraca do jej opisu, daje znać komputerowi o przybyciu książki. W tym momencie zmienia się status opisu (książka w opracowaniu). Książka zostaje przekazana do następnego działu, gdzie opis zostaje poprawiony, w razie potrzeby rozszerzony i uzupełniony o dane specyficznie biblioteczne (numer sygnatury). W procesie gromadzenia, jak już wspomnieliśmy, komputer sam kontroluje stan budżetu i sygnalizuje gdy grozi przekroczenie możliwości finansowych biblioteki.

Analogicznie, choć z koniecznymi różnicami wynikającymi ze specyfiki tego procesu wygląda komputerowy proces gromadzenia czasopism. Jedną z różnic to składanie zamówień tylko raz w roku, a system pozwala na kontrolowanie wpływu w odpowiednim czasie zgodnie z periodycznością danego czasopisma.

4. Wpływ komputeryzacji biblioteki na proces gromadzenia zbiorów

Konsekwencje komputeryzacji biblioteki dla procesu gromadzenia były już widoczne przy opisie takiego skomputeryzowanego procesu. Zbierając razem te myśli można wskazać na kilka istotnych udogodnień:

- komputeryzacja może mieć wpływ na politykę gromadzenia. O nowościach możemy dowiadywać się z komputerowych bibliografii (bibliografia narodowa lub komputerowe bibliografie tematyczne), z komputerowych baz danych zawierających bieżącą ofertę handlu księgarskiego, lub obserwować poprzez komputerowe sieci katalogi bibliotek zagranicznych. Można się spodziewać, że duże biblioteki uniwersyteckie, np. Uniwersytetu w Oxfordzie, Jerozolimie czy uniwersytetów amerykańskich starają się mieć zawsze piśmiennictwo najbardziej aktualne i jak najszybciej. Za pośrednictwem centralnego katalogu całej sieci bibliotek możemy zorientować się czy dana pozycja nie została już zakupiona przez inną bibliotekę. Taki fakt może wpłynąć na naszą decyzję zakupu. Jeżeli jeszcze dysponujemy do

tego skomputeryzowanym, sprawnym i szybkim systemem wypożyczeń międzybibliotecznych, to możemy w poważny sposób zracjonalizować politykę gromadzenia, wiedząc, że potrzebna nam pozycja będzie dostępna w innej bibliotece, — komputeryzacja pomaga w weryfikacji opisów zamawianych książek poprzez ich porównanie z wymienionymi wyżej bazami danych bibliografii lub katalogów centralnych,

— komputeryzacja pozwala na szybką kontrolę dezyderatu ze stanem posiadania biblioteki (czy nie jest dubletem). Komputerowy katalog obejmuje również informację o książkach wcześniej już zamówionych. Kontrola taka nie wymaga przechodzenia nawet do innych pomieszczeń, ponieważ komputerowy katalog może być dostępny w wielu miejscach jednocześnie. Poszukiwanie pozycji może być dokonywane na wiele sposobów np. poprzez ISBN, jeżeli jest nam już znany z jakiegoś źródła,

— komputer wydrukuję zamówienia z bezbłędnym opisem i adresem dostawcy. Czasami można zamówienie przesłać bezpośrednio przez sieć komputerową jeżeli istnieje taka łączność,

— komputer wspomaga kontrolę terminowości realizacji zamówienia i monituje niesolidnych dostawców,

— komputer kontroluje stan budżetu.

Przedstawiona tu analiza daleka jest od kompletności. Jak już zostało to wspomniane na wstępie, w Polsce nie ma jeszcze żadnych doświadczeń z komputeryzacją procesów gromadzenia i przedstawione tu rozważania oparte są na lekturze oraz na oglądanych przez autora systemach w Wielkiej Brytanii i Irlandii.

5. Informacja o stanie komputeryzacji Biblioteki Seminarium Duchownego w Warszawie (stan na dzień 23.09.1992 r.)

Biblioteka Seminarium Duchownego Św. Jana Chrzciciela w Warszawie posiada cztery komputery. Trzy z nich pracują na Bielanach i są połączone w sieć o wspólnej, dużej pamięci. Jeden jest zainstalowany na Krakowskim Przedmieściu w drugim budynku Biblioteki. W obydwu budynkach prowadzone jest katalo-

gowanie na komputerze. Dla utrzymania jednolitości katalogów, dane katalogowe są przesyłane wzajemnie między obu ośrodkami poprzez modemy telefoniczne¹³.

Katalogowanie na komputerze daje możliwość wieloaspektowego wyszukiwania potrzebnej informacji (autor, treść, rok wydania, język, dowolne słowo w tytule itp...) oraz szybkiego wydrukowania zestawień bibliograficznych na zadany temat. Ponadto komputer w naszym systemie drukuje odpowiednią liczbę kart katalogowych i księgę inwentarzową. Pomimo komputeryzacji będziemy kontynuować również tradycyjny alfabetyczny katalog kartkowy.

Z katalogu komputerowego mogą już korzystać wszyscy użytkownicy czytelnicy na Bielanych (na razie niedostępnej dla czytelników świeckich). Jeden z komputerów jest tam umieszczony na stałe i odpowiednio zabezpieczony, aby czytelnik nie mógł przez przypadek skasować katalogu.

Katalog komputerowy tworzony jest od 15 kwietnia 1991 r. Katalogowanie obejmuje na razie bieżący wpływ. W komputerze jest już zarejestrowanych ponad 2000 książek. Jest to więc na razie tylko katalog nowości. Aby wzbogacić możliwości informacyjne naszego systemu Biblioteka stara się o sprowadzanie wszystkich dostępnych już w wersji komputerowej źródeł informacji. Obecnie w czytelnicy na Bielanych można korzystać z następujących, komputerowych baz danych:

- Katalog zbiorów własnych od 15.04.1991 r. Indeksy: autorski i przedmiotowy
- Spis polskich książek dotyczących religii, teologii i nauk społecznych (fragment Bibliografii Narodowej) od roku 1986 do dziś (aktualizacja co 2 tygodnie - obecnie jest już ponad 38.000 opisów). Indeksy: autorski i przedmiotowy
- MAGISTER - spis wszystkich prac magisterskich i licencjackich napisanych w Sekcji Św. Jana Chrzciciela Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie (od początku istnienia ASTK) - 429 opisów. Indeksy: autorski, rzeczowy, promotorów, seminariów.
- Wrocław — Magister — spis wszystkich prac magisterskich Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu. Indeksy: autorski i przedmiotowy

¹³ W lutym 1994 r. katalog Biblioteki liczył już ponad 7 500 opisów. W systemie komputerowym można już korzystać z kilkunastu katalogów bibliotek Federacji FIDES. Biblioteka korzysta również z pełnej wersji „Przewodnika Bibliograficznego” z lat 1986—94, który jako baza danych liczy już ponad 68 000 opisów. Niektóre katalogi FIDES są już dostępne przez międzynarodową sieć INTERNET. Doświadczenia z wdrażania oprogramowania MAK w Bibliotece Seminarium Duchownego w Warszawie zostały opisane w artykule K. Goneta, *Komputeryzacja w Bibliotece Wyższego Metropolitalnego Seminarium Duchownego Św. Jana Chrzciciela w Warszawie*, „Przegląd Biblioteczny” 1991 nr 3/4, s. 348—354 oraz w wywiadzie z K. Gonetem *Trzy pytania* opublikowanym w „Bibliotekarzu” 1992 nr 2, s. 13—14.

— Wrocław-Katalog - katalog księgozbioru podręcznego czytelnicy Biblioteki PWT we Wrocławiu - ponad 5000 poz.

Indeksy: autorski i rzeczowy

— Bibliografia biblijna księdza prof. S. Mędała z ATK obejmuje opisy książek i artykułów z polskich czasopism na temat Pisma św. z lat 1970-88 - 6000 poz.

Indeksy: autorski, rzeczowy, tekstów Pisma św., postaci biblijnych, kodów z „Elenchus Bibliographicus Biblicus”

— Komputerowy katalog Biblioteki OO. Benedyktynów w Tyńcu. Spis obejmuje nabytki polskie i zagraniczne z ostatnich czterech lat — 4000 poz.

— Katalog czasopism Biblioteki Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie
— Katalog centralny czasopism zagranicznych w bibliotekach Krakowa (otrzymany z Biblioteki Jagiellońskiej)

— Bibliografia polskich wydawnictw niezależnych (II obieg) od 13 grudnia 1981 do połowy 1989 r.

Ponadto w czytelnicy na Bielanych można korzystać z komputerowego spisu wszystkich polskich kapłanów (z adresami i numerami telefonów). Posiadamy też komputerowy Rejestr Obowiązujących Aktów Prawnych — MIKROSIL otrzymany z Sejmu RP.

Dzięki dotacji z KBN jesteśmy posiadaczami komputerowej bazy danych na CD—ROM (compact dysk) „Religion Indexes” Baza ta zawiera 358.000 opisów (książek, prac doktorskich, recenzji i artykułów z 400 czasopism) na temat teologii religii i nauk pokrewnych ze wszystkich krajów Europy Zach., USA i Kanady od 1975 r. Nasz system komputerowy został również podłączony do Europejskiej Komputerowej Sieci Naukowo-Badawczej EARN obejmującej ośrodki naukowe w Europie, USA i Kanadzie. Obecnie daje to możliwość przesyłania poczty elektronicznej (list do USA w 1 min.). Korespondujemy tak np. z bibliotekarzem Biblioteki Historyczno-Teologicznej Uniwersytetu we Fryburgu, bibliotekarzem Muzeum Polskiego w Rapperswilu oraz bibliotekarzem Biblioteki uniwersyteckiej w Stanford w USA. Przez EARN można też uczestniczyć w międzynarodowych — korespondencyjnych dyskusjach (istnieje np. „Lista dyskusyjna” na temat Nowego Testamentu po grecku). Od pół roku funkcjonuje lista dyskusyjna na temat komputeryzacji bibliotek w Polsce. Poprzez sieć INTERNET mamy też dostęp do komputerowych katalogów bibliotek za granicą, np. prowadzimy już tą metodą poszukiwania on-line w katalogu komputerowym Biblioteki Narodowej i Uniwersyteckiej w Jerozolimie, której zbiory mają duże znaczenie dla badań nad Biblią, w Bibliotece Uniwersyteckiej w Oxfordzie, przeglądamy też komputerowe katalogi bibliotek w USA m.in. Biblioteki Katolickiego Uniwersytetu Notre Dame.

Fundusze na realizację I etapu komputeryzacji Biblioteki Seminaryjnej w 80% udało się uzyskać z dotacji państwowej (Fundusz Postępu Naukowo-Technicznego i Komitet Badań Naukowych). Dzięki tej pomocy Biblioteka Seminaryjna pomimo bardzo trudnej sytuacji materialnej mogła włączyć się w nowoczesny system wymiany informacji naukowej.